

НАРОДНА СКУПШТИНА

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ О РАДУ СРПСКЕ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

ИЗЛАЗИ СВАКИ ДАН ЗА ВРЕМЕ СКУПШТИНСКОГ РАДА

ПРЕТИДАТУ ПРИМА

КРАЉЕВСКО-СРПСКА ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ЦЕНА ЈЕ ЛИСТУ:

ЗА СРБИЈУ 6 ДИП. МЕСЕЧНО

ОД ЈЕДНОГА БРОЈА 0.40 ДИП.

ЗА СТРАНЕ ЗЕМЉЕ ПОШТАНСКОГ САВЕЗА 15 ДИП. МЕСЕЧНО

УРЕЂУЈУ СКУПШТИНСКИ СЕКРЕТАРИ:

Ранко Петровић, Доброслав Ружић, Љуб. П. Ћирић.

Број 46

ПЕТАК 25 ЈАНУАРА 1891

Година I

45 САСТАНАК

24 јануара 1891 год. у Београду.

ПРЕДСЕДАВАО ПОТПРЕДСЕДНИК

Димитрије Катић

СЕКРЕТАР

Љуб. Јоксимовић.

(НАСТАВАК)

(Јованча Стојановић)

Међу тим наши варошки и квалификовани посланици више гледају да помогну варошанима. — Господо, не може данас остати варошанин без сељака као и сељак без варошанина и ако има тих сеоских дућана ми видимо, да се сељаци не жале на њих да су по њих штетни. Ја нисам ни дућанија у селу нити ћу то кад год бити, али ја не могу да будем једностран, него ћу да браним оно, што је право. Кад смо донели закон у Београду и Нишу о трошарини оћемо ли сад да приморамо сељака да долази чешће у варош и да троши по механама. Ви сви знате да већина радника из наших ослобођених крајева долази у унутрашњост да заради парче хлеба, пошто је земља код њих не родна. По кућама остају жене, које купују најнужније потребе по сеоским дућанима на поверење, а муж кад дође он плаћа.

И сад оћемо ли ми да допустимо да једна сељанка иде за своје потребе гола и боса по 5—6 сати. Што каже г. Ђирковић да је по селима већа деморализација а која је нарочито постала због тих сеоских дућана, то, господо, не стоји, по варошима је већа деморализација. Ја овде видим да се подноси један предлог, који је штетан а не предлог који је потребан. Ја видим да поједини посланици не старају се да лече оно од чега народ плаче, него потпомажу предлог, који није никакo користан. Ја незнам одкуд то да се учини. С тога сам ја одсудно противан предлогу и за то сам да се он повуче натраг.

Мика Спасејевић — Ја устајем да говорим о ствари о којој је доста говорено, а о којој ће се још говорити. Ја би само рад био да изнесем неколико разлога с којима ћете се свакако и ви сложити. Ја знам, а и ви сви знате, да што год је мање зла да је све боље, и стојећи на томе гледишту да су сеоски дућани зло у народу, јер они и ако подмирују неке намирнице друштвене и тиме доприносе неке користи, два пут су више штетни. Свуда дакле гди год је мање зла ту је боље и ми сви слушае треба да настанемо да се то зло искорени, а не кажемо да има других пречих послова, који би требали да се остваре и уреде, па за љубав тих пречих пос-

лова трчећи да пређемо ову ствар. Кад смо један пут узели ово питање на претрес, ми треба да га правилно и решимо, а не да нам се после каже ово није добро. Дакле оно о чему је сад реч треба да се сврши а не да одуговлачимо ваздан. Сеоски дућани не само да врше једну улогу, него они имају више улога, а међу тим улогама је и једна: меанисање, јер се у тим дућанима продаје и ракија, те дакле догод има сеоских дућана, дотле ће бити и механисања по њима, а то значи да су они више штетни него корисни, и за то што је то тако, ја мислим да они треба да се укину. Ако је народу потребно да своје намирнице подмирује, он има за то много начина и путева, којим ће то учинити и не само да те своје потребе може подмитити, него од тога може и асне имати. Што се тиче деморализације да се она тим уводи у народ и то јесте, премда од тога нисмо спасени ни по варошима, јер се она најпре из вароши и доноси, али ипак стојећи на томе гледишту да је боље што је зла мање, ја сам одсудно противан сеоским дућанима.

Милан Поповић — Господо, ја мислим да од 20 година па на овамо постоје у нас сеоски дућани. Од кад су почели сеоски дућани по селима ми видимо да у те дућане нису дошли Крсмановићи, Бајићи и др. из Шапца, него да је дошао онај, који је покрао свога газду на узео 100 гр. еспапа од чивута направно кошарицу крај пута и то му је дућан. Сеоски сталез видећи да му је дућан близу куће, дође да види шта има, кад тамо има ћинђува, шамија, пантљика и т. д., пита дућанију пошто му је то, а он одговара врло јефтино: донеси мало пшенице корницу јајца или чабрицу кајмака и ја ћу ти дати шта ти устреба. На крају године ми видимо да сеоски дућанија гони на пазар 50 товара пшенице 50 товара шљива, по 40 ока кајмака и т. д. Домаћин дотле није загледао у амбар и до тада није видео да ли има шта од ране, кад на једном, кажу му укућани, нема у амбару жита, јер вели мтели смо два и три пута. Он оде те понова купи жита а његова чељад и понова од тога жита носе дућанији и купују за њ разне ситнице. Кад дакле, неби било тако близо тога мамца не би се могла чељад тако ласно ни примамити да овако што чине. Ми признајемо да се и овде у престоници може наћи таквих варалица које ће да подкрадају своје домаћине и друге. Даље у радње дућанске уносе се ствари које су луксузне, које не би требале у свему ни да постоје. Узмимо како је то било у старо време кад нису постојали дућани. Ја знам да ми је мој отац причао да он сам оде у варош и купи све што треба за његову чељад и за њега и ми смо сви са тим задовољни, а данас, видимо да је то домаћину последња брига, јер сад место њега иде у чаршију његов син, сна и ћерка, и они већ од 10 година знају шта се у дућану продаје — и сам се отац зачуди, оtkуда сад то у дућану кад га пре није било,

Ви видите да они који су протерани из вароши обогате се у селу. Ви видите да они, који су у почетку имали свега, 200—300 гроша у дућану, постају газде са 300—400 дук. и ево сад шта раде, он иде код општинског суда и тужи сељане за вересију, он окупи кметове да их осуди да плате; шта више он неће ни да иде у суд, него сам напише тужбу и пошаље је суду, а кмету каже бога ти учини то, па пошаљемо нешто. Кмет пошаље пандура код дужника и каже му, дужан си оvolико и оvolико томе трговцу, брата, његов је тефтер потврђен а то је као и трговачка књига, мораш платити, иди на се на мири. Он иде сиромачно да се измири и даје признаницу и то даје признаницу на суве шљиве, пшеницу и томе подобно.

Што се тиче пројекта г. министра, ја сам мишљења да је он умесан али у неким тачкама, ја се не могу да сложим на прилику за сеоске дућаније, који се ухвате да продају еспапе противне закону стављено је да ће се казнити највећом казном од 500 дин. Ја држим да је то претерано, тако исто аренду на дућане стављена је цифра 500 дин. и с тиме не би се могао сложити јер држим да је то претерано. Ја бих на други начин извео оно што се жели да постигне Ја бих на прилику казао: општински одборни збор решиће колику ће аренду дућанија да плаћа; а исто тако да он реши и о томе: колико ће дућана бити.

И ја никако ни сам за то да се више шире дућани по селима. По закону ако се не варама треба да буде 4 сата далеко, међутим, сад кад год се окренете и прећете преко брда видите дућан. Ја са мога гледишта сматрам да дућани не утичу баш штетно на морал сеоског света него на материјално стање. Мени се чини, да штетност та долази од друге стране; долази на прилику отуда, што домаћин није свакога дана код куће да може често да се надвири над амбар и да види; да му није неко од чељади онднео пшенице, коку или ћурку дућанији на рачун неки шампија, марама—томе слично, — домаћин је у поље и ради у истоме а не зна ништа мора видети шта се све код куће ради. У главно ја нисам противан овоме пројекту, јер видим да ће се њиме остварити нешто, што је прека потреба, да се учини.

Јоксим Павловић — Питање о сеоским дућанима претреса се у нашим скупштинама од неколико деценија; оно је занимало све наше Скупштине редом, па и ова влада нашла је за нужно да поднесе овој Скупштини на решење овај пројект законски о томе предмету. Могу рећи, да и до сада нису поднашани предлози законски о томе предмету у интересу да се сачува народ од штете; или из љубави према народу. Али факт је тај, да је и ова влада поднела један интересантан предлог од 3—4 члана којим хоће да реши ово питање. Владичин предлогом иде се на то да се сеоски дућани униште, да се народ „спасе“ од индустријских фабрика! Одбор у главном може се рећи и он то исто усваја, само на мало блажији начин па за то каже да се да је право самој општини, да она сама повишава аренду или другим речима: да се еспера из општине дућаније, кад она хоће. Као што се види одбро није хтео да се то законодавним путем учини, него да то може сама општина да учини. По мом мишљењу није тако лако променити цело социјално стање које је расло и ушло у крв народу и обичај њив. Овим пројектом чини ми се иде се на то да се поврати средњовековно стање, у коме су села била — села, а вароши — вароши са свима привилегијама.

У средњем веку сељак је био везан за црну грудву земље, њу је патапао црним знојем својим и од ње добијао оно, што му је она давала. Тада у селима није било ни занатлија него само земљорадника. Ново време изнело је то стање и донело је то, да сваки слободно тражи своју срећу. Напредак индустрије није тако опасна ствар. Индустрија није ништа друго него победа разума над природом, и кад је човек усавршавајући се измишљао разне потребе, он је морао и променити начин живота и није могао више живети примитивним начином живота, јер то би био назад. Човек није задовољан више само са оним, што му природа даје, он се усавр-

шава, Напредак индустрије није страшна ствар, треба само знати колико се привређује и према томе колико треба трошити. Што би се донело решење и казало: да су индустријски фабрикар штетни за народ, то би било решење само на авији. Индустрија се више не може вратити назад. Турске паше долазиле су до Беча, па су се опет враћале; али индустрија она се више не враћа; француски орао летно је по Русији, саломно крила своја тамо и дошао у француску опет, али индустрија гди дође више се не враћа назад. Индустрија је прво дошла у палате великашке, затим у палате богаташа преко њих у варошке куће, па затим у села, и напослетку у колебе пастирске. На шта се ко навикне, не може му нико забранити да више купује. Може се једино учинити то, да се стави сметња да место једног часа иде два и три и да га ствар скупе кошта. Али изменити начин живота ти није могуће.

Један од господи говорника казао је да сеоски дућани упропашћују села и доводе свако зло у њих, и да је то највећи разлог што се подноси овај предлог. Ако погледамо села око вароши, н.пр. око Београда и Крагујевца, видићемо да су та села најпромашија, а просто с тога, што сељани неких села ако имају што да продају ето их у варош. У Крагујевац отидите у радни дан на пијацу, па ће те видети пуно света и видићете највише сељанки, које су донеле по једну котарицу трешава да продају. То не бива са селима које су даље од вароши, они раде свој посао и не трче сваки час у варош, с тога што су им нужне потребе уз кућу, него иду тек у варош, кад имају крупније потребе своје. Дакле не стоји онај разлог да вароши упропашћују села, него на против вароши упропашћују села из најближе околине и оне им несавају сву крв свежу и полако их упропашћују.

Сем тога ја не знам, кад би се решило да се укину селски дућани, како би се то слагало с Уставом, поглавито с чланом 36 Устава, који гласи „Закон нема повратне силе на штету права стечених ранијим законима“. На овај члан врло се често позивају г. г. чиновници и пензионари, говорећи да им се не може плата смањити ни пензија одузети. Њима дакле, не може да се одузме пензија, а сељацима може све! И по Уставу ја налазим да они који су подигли зграде, не могу бити осуђени на то, да растуре дућане; то би значило дивљаштво и није уставно да се тако поступи.

Сем тога, ако би се ти дућани укинули и саме би општине трпеле штету. Општине варошке заводе калдрмију, подижу ћермове и то све сељаци морају плаћати, где је год заведено. Оне ће и даље што—шта да заводе и имаће све већи и већи приход и све ће то плаћати сељак. Варошани да би могли у вароши живети онако сјајно и богато, они ће казати сељацима: ви морате само копати и орати, па нама доносити да ми уживамо! (тако је)! Општина пак од саме аренде имаће велике штете. Оне морају ударити сад по 3—4 дин. приреза само да подмире све своје потребе и кад данак почне општина да повишава, она не може да напредује; не може имати цркве, школе и остало што треба. Села ће остати увек овако калава, налик на неке дивљачке насеобине.

Ако се забрани да се по селима држе дућани — а ја држим, да то не може да се забрани — министар привреде неће моћи то да изврши. Он ће издати једну наредбу, којом ће увести тај закон у живот, али дућани ће ипак остати. За доказ тога наводим ово: у моме срезу има 10—15 дућана, који бесправно раде. Није могао, дакле, да се изврши онај закон о дућанима, који је досад постојао и није блажи од овога, а да се и изврши сад овај! Па и кад би све то било, шта би опда испало? Дућани би сишли озго са јавности у подруме; јавне магазе сишле би у подруме: зентин место 8 гроша продавао би се по 12 и 15, за то што би се тајно продавало.

Још има једна штета. Недељом су дућани затворени и онда сељак морају да остављају радни дан и да куће у вароши што им треба, те тако издангубе два дана недељно.

Из свију ових разлога ја сам противан овом предлогу министровом. Ја би могао пристати на то, да се остави се-

на, па да гласају на збору и која год општина каже да су јој дућани непотребни, нека се ту дућани укину.

Ђока Анђелковић — Врло је тешко, господо, борити се противу заблуда, заблуда, које произлазе од заступања интереса, а тако него од заблуда, које произлазе од погрешних теорија.

Да оставим на страну оне заблуде, које произлазе одоздо од људи, који нису посвећени питањима народно-економним; али ме изненађује ово што видим да има људи, који данас, поред овако очајничког стања у нашој земљи, могу још помислити да бране у потпуној мери теорију о слободној трговини и да њоме расправљају питање о сеоским дућанима.

Сеоски су дућани уређени законом од 1870 године. Да је среће било, да су наши ондашњи државници у опште већали о питањима економским, који се тичу свију привредних грана економског живота народног; да су гледали да, поред онога закона о пет дана орања, заштите од распадања услед погрешних појмова унесених из римског права преко аустријског грађанског законика; да су послушали у оно доба глас наших патриота, који су њену вредност у привредно економским обзиром доказивали, — наше породичке задруге, можда данас не би настало то питање; ми би данас имали уређену производњу па и потрошњу. Данас је пак ово све растројено и гледа се да се лечи од једнога зла, које постоји од лоших уредаба у нашој земљи, но о коме се може са развог гледишта говорити, тако, да на неким местима изгледа да не постоји тако велико зло, од самих сеоских дућана а међутим на више места постоји као тешко зло.

Јао ми је што у овој прилици не дебатујемо о питањима много тежим, не дебатујемо о уређењу наших земаљских производа, о уређењу оних услова, који чине користи за целу земљу, о изналажењу економског пута, којим треба наша земља да пође. То ми је жао, што није на дневном реду и онда би господра, која су за сеоске дућане, увидела, да је ово питање ништавно, јер би и народно представништво и српски народ одмах увидели да су наша привреда и њене уредбе ишле темељитим и разумним путевима за своје благовање пред киме питање о сеоским дућанима пада као ништавно. Али, кад то није учињено, онда ово о чему дебатујемо, може послужити као почетак почетка: да пођемо путем реформе на коју нас упућује нови Уставни живот.

Данас, дакле, кад је питање о томе: да ли треба да постоје сеоски дућани и у којем облику треба да се регулише земаљска потрошња, страна и наша производња, — данас има једно интересантно питање и то у толико интересантније што они људи, као што сам мало пре рекао, који заштићују потпуно сеоске дућане са свима оним артикалима, падају у заблуду, не водећи рачуна о домаћој индустрији, којој су сеоски дућани објавили борбу на смрт и живот. Први научници и мисионари код нас, који су се код нас бавили економским питањима и озбиљно хтели да разреде ово питање, били су одсудно противни сеоским дућанима. Са гледишта њихова сеоске дућане треба са свим укинути, но сматрајући, да земаљске поправке ваља предузимати тако да не изазову потресе даље да се сада у првом времену изврши поправка само у ограничавању артикала за продају у сеоским дућанима а да ће доцније укупно дејство свију осталих поправака економских причинити савршен пад њин.

Може се учинити приговор па казати ово: зашто да сељаци немају иста права као и ми варошани или, зашто да варошани носе капут и обуће штифлетне а сељаци гуњ и онака? Не господо!

Оваквоме питању нема оправданог разлога. Ја ћу се трудити да докажем његову неумесност тиме, што ћу у кратко напоменути само то, да је друштвени развој спонтано и невољно одређивао средиштима за размену, па и за стварање индустрије у вишем смислу.

Та су средишта с почетка била покретна, која се огледала у вашарима, куда је свет долазио да размени своје сувишне производе, док се извесна места нису нашла за стална

места где се само кунује и производи нарочитим повластицама средњевековних малих кнезова, земаљских грофова и војвода. И код нас постоје вашари и вароши, које с почетка нису имале ово значење које и данас, али у главном остаје то, да су оне постале друштвеном поделом рада по којој су богатији сељаци долазили и настанивали се у варошима у којима се скупљао и новац, који је с почетка из чиновничких руку прелазно у народ. Умножене потребе у варошима развиле су трговаше и занатлијство а у другим земљама мануфактурну и машинску производњу. Дакле принцип друштвеног развића или организама биљних или животињских, тај принцип састоји се у томе, да се подели рад; подела рада у друштву захтева да се извесна места издвоје као средишта за размену а доцније и за производњу у вишем смислу те речи. Ако дакле узмемо да је корисно да воскреснемо нашу домаћу индустрију, ако хоћете да сузбијемо чавалу страних ситничарија и тричарија, које долазе да нам кваре наш крапан народ, онда ја вас молим да ограничимо артикле, који се могу продавати без штете за нашу домаћу индустрију, коју треба свом снагом да подижемо, чиме би размена добара у сеоским дућанима под новим условима утицала производно на произвођаче а не штетно. Наша брига о чувању домаће индустрије још је оправданија, што у данашње време земље, које су живе културно по 600, 700 и 1000 година; те земље васкрсле су домаћу индустрију из мртвих. Државници њихни у првом реду старају се да је обнове и да сви, који раде, виде асне од свог труда, који не треба да стоји под утицајем туђе индустрије. Људи се старају те заводе школе, да васкрсну ту домаћу индустрију, а ми бисмо хтели и данас да је оставимо нерешено, да оставимо нерешено оно против чега и наука и здрав разум има пуно права да војује.

Може се казати да једнакост захтева да и села имају што и вароши; но кад би то било, онда би могао да ставим питање, да ли треба премештати она зла, која долазе од цивилизације у села. Нећу из скромности да стављам овде које установе — али онда би требали многа зла из вароши пренети у села па да будемо једнаки. А поред политичке једнакости, могли би ми да тражимо и материјалну једнакост, али такве тежње могу да расправе векови а не садашња времена.

Према томе, ја држим да ово питање треба расправити што пре, не у корист варошана или сељака, него у корист целе земље тако, да се зна шта ће који у нашој земљи да ради и чиме да се занима.

Један од г. г. говорника рече, да нам је узалудно борити се противу поплаве туђе индустрије јер гди се она угнезди она се уније као пијавица и сише животне сокове. Узалудно борити се! Зар један народ који се вечито борио за своје биће, за своју политичку слободу тако лако може напустити борбу коју му сад са новим снагама водити ваља за економску самосталност. Само ако одважно и одлучно зажели да се ослобађа од притиска разних економских сфера — он то може постићи и у том погледу имам да апелујем на оне који знају историју североамериканско-енглескога рата, да је Америка победила Енглеску највише тиме, што је се борила против енглеских фабрика стварајући земљиште својој народној производњи и народној индустрији.

Браћо! Путем, којим смо ми ишли до сада он нас није водно онамо, куда су наше опште тежње наш програм. Стари пут треба напустити, јер се статистиком даје доказати да народ имовно онада, онада и физички и у многоме је погледу у дефициту — јер су његове силе непрестано црпане а не надокнађиване; криза је и код варошана и код сељака, с тога је крајње време да се једном изврши тај процес поделе радња и поделе рада у друштву, да сваки има своје занимање и да сва блага наше отаџбине црпемо из ње или у њој и да остану потрошена, као што је то и у другим земљама, иначе остајемо сиротиња и измењари туђину и варошани и сељаци. У земљама као што је Немачка и Аустрија истапа да постоји подела на богаташе и сиромахе, али што је најглавније, сво њихово благо остаје у земљи, но ми немамо тих уредаба, те да наше благо остане овде. Ако мислимо да пођемо један

корак напред у том погледу, ако волемо своју отаџбину, њену политичку и економску самосталност, то вас молим, да овај пројект узмете за основу и за почетак расправљања економских питања, те да ограничимо продају броја артикала по сеоским дућанима и да на то можемо пристати без икаквога поговора. Што се појединости тиче, о том ћу на свом месту проговорити.

Станко Петровић — Молим вас, браћо! Незгодно ми је да се овде упуштам у говор по овој ствари, јер знам да ће ми се пребацити од стране мојих другова и варошана, да сам ја заинтересован као човек, који радим као дућанија у селу. Никад ме нису руководили себични интереси, па нећу ни овде као посланик да заступам свој лични интерес, него ћу само да изнесем назоре по овој ствари и о оном, шта хоће вароши и варошки сталез. На другоме месту пак хоћу да одбијем оне увреде на сељачки сталез, да одбраним његову част па и част моје фамилије.

Господо! Од 10 година на овамо а може бити и више, ни једна Скупштина није остала, да јој се од стране појединих посланика и варошана не поднесе предлог, да се сеоски дућани укину. Ја ћу да напоменем и то да је и прошле године тога било, и да је такав предлог поднео мој друг Арса Дреновац са Јоцом Ж. Јовановићем као варошани. Пошто они толико година нису као варошки посланици могли да продру с предлогом за то, што су увек наплазили на неодобравање, нашли су сада један начин, којим ће да се послужи да то некако провуку преко г. министра нар. привроде, да тај пројект законски пусте преко њега, да би успешније могао да прође а све за њихов рачун и да се њиме користе. И овим су сад постигли оно што за 10—15 година нису. Пројект овај овакав какав је поднет — треба с тим да будемо на чисто — мени се чини да он не сузбија раскошлук и не ништи артикле, који народ гове на луксуз или који штете сељака, него овде се просто исмева сељачки сталез, даје му се со, гвожђе, коновац и т. д. а друго ништа.

Ја сам напоменуо да имам сеоски дућан и хоћу да изнесем зашто сам га отворио да не би изгледало да сам њиме толико заинтересован како би што више стекао.

Ја сам тај дућан отворио не за себе, јер ја у њега не улазим ни 50 пута годишње, него за моје дете, за мога сина, који ме је за то молио да не би пропао са здрављем, јер је као 14 годишњи младих дизао цакове (Чује се: на ствар) молим вас сад ћу да пређем на ствар.

Говорили су како су у сеоским дућанима људи искварени, крадљивци и т. д. Ја ћу да кажем, како су установљени сеоски дућани у мом срезу, у срезу моравском. То је потекло од Алексинца и на томе је на првом месту радио један мој поштовани пријатељ и друг кога ја поштујем

Потпредседник — Молим вас г. Станко, изволте говорити о ствари.

Ст. Петровић — То је о ствари.

Потпредседник — То није о ствари.

Ст. Петровић — Јесте, јер се овде рекло да су сеоске дућаније кајишари, а да видите какви су људи отварале сеоске дућане. Један дућан отворили су Петровићи из Алексинца, који раде с Пештом и другим пијацама. Они отварају сеоски дућан, а лифејују по толики материјал за војску. Хоћу ово да кажем, да ово нису допови, који отварају дућане и одбијам од свију да су то допови.

У сваком житу има кукоља. Можда и код сеоских дућанија има рђавих људи; али морам да признам, да и у варошима има исто тако некарактерних људи и оних, који немају достојанства да врше трговачке послове. Но ипак зато ја кажем, да су то изузеци и нећу ничим да омаловажим трговце.

Рекло се да сеоске дућаније упропашћују народ. Господо, у колико ја познајем сеоске дућаније код мене а особито мог сина и још једнога, могу да кажем да тим људима нико није дужан ниш су они стављали ма коме питабулацију на имање. А рећи ћу вам ово, да у вароши Алексинцу има

један трговац, који не тргује више од 10 год., има огроман капитал, њему дугује један сељак из Лоћике 300 дук. Тако га јо тај трговац уватно да има добро имање и сад му он дугује 300 дуката.

Дакле, господо, да се разумемо овде. Ако је навика на раскошлук упропастила сељака, исто тако има и трговаца варошки, који су то учинили. У Алексинцу има неколико трговаца, који су, док је била слободна продаја дувана, односили сељаку целу његову бербу дувана а данас им се све имање продаје за дуг тим истим трговцима. То је факт, господо, које могу да докажем и са којим хоћу да исправим љагу нанету сеоским дућанијама и да не стоји оно као да су они потаманили свет.

Овде се говорило како жена девојка или дете донесе торбу пшенице или брашна или џак јечма, па их да сеоском дућанији за две ћићуве. То не стоји; код мене на прилику дође дете па ми каже: послао ме отац да ми даш кантицу гаса, ако ја иштем 90 пара за њу он не да, јер вели у вароши плаћа 2 гроша и тако сам принуђен да продајем по пету цену, по којој се и у вароши продаје. Где се догоде овакве ствари, што мало час споменух, ту нема домаћина, а где нема домаћина, ту жена ако не ваља може да упропасти све, да из подрума све испродаје. То може да се ради онде, где домаћин не води рачун о себи и разуме се да ће тада жена радити шта хоће. Варошки сталез овде хоће да наведе сељака да дође пред његову кућу и ту да прџава; да за своје пола динара мора да изгуби по 2 дана и да у вароши узима оно, што му треба, дакле, варошанин не жали сељака што овај губи, него што му се измакао из руку, те не може он да га цеди, него се други нашао на то ради. Овде хоћу да одбраним ову ствар. У Уставу јасно стоји, да овај закон може да вреди само за дућане, који се од сада буду отварали, а за до сада отворене чл. 36. Устава каже да се стечена права не смеју ништити. Кад дакле не можете од чиновнич. пензије ни динара да окрвите, не можете то ни овде да радите, кад не можете од стечених плата ништа да одвојите не можете ни овде.

На другом месту овде у пројекту стоји, да се заварују дућани. Најзад нека буде то у корист сељака, али шта ће се тиме учинити? Тиме ће се дати примера цинцарима и грцима да наново раде оно, што су радили док нису установљени дућани. Код мене није било дућана 10 год., док није било дућана цинцари су имали дућан у својој механи и данас је због тога зејтин душло јефтинији. Дакле сад можемо да укинемо дућане, да отерамо наше грађане, да доведемо странце да нас експлоатишу.

Г. Ђирковић је напоменуо, како је морал у сеоског становништва покварен. Ја то морам да одбијем од себе. То је једна жалосна појава да г. Ђирковић и ако не зна како сељак живи, баца љагу на сеоски сталез.

Нека г. Ђирковић прође 3—4 сахата кроз Београд, па нека види београдски сталез откуд иде и каквим се послом бави. Све се бави оним пословима, који деморалишу варошки сталез а у неколико и сеоски, а нека г. Ђирковић дође у село па нека види како сељанка где која у 4 сахата у јутру, узима мотилу на раме, тестију у руку, иде на њиву и ради. Ја одбијам од сељачког сталеза да је он покварен. Варошанима је тежња да затворе сеоске дућане, да поставе свуда ђермове и да ове приходе, што их имају сеоске општине да се мало помогну општинским трошковима, да приграбе то варошким општинама, хоће да примора сељака да плаћа ђерам да тиме олакша варошке трошкове, а хоће ли и сељаку што остати кад плати ђерам то сам он зна. Један Крмановић хоће да га помогну сељаци на ђерму, а док има сеоских дућана то не може да буде. Ако хоћемо да један сталез подигнемо а други са свим да упропастимо онда то је друга ствар. Варошани су са свим вешти јер су паметнији, а паметнији су за то што су наученији. Варошани кад имају какву озбиљнију ствар да реше, онда су на тенане, и онда гледају да приграбе себи што више. Кад су вођени ратови они су били мало по даље (Чује се: то одбијам од себе), кад је стваран закон о порези варошани су се извукли, на сељаке је све натоварено. Данас се

хоће да улепшавају вароши, ударају се трошарине и ђермови. (Чује се: да се реши).

Потпредседник — Је ли вољна Скупштина да се реши? (Јесте). Ко је за то нека седи а ко је против нека устане? (Сви седе).

Станко Петровић (продужава) — Док није моја општина имала два дућана имала је 300 динара прихода, а данас има преко 2000 и то хоће да јој узму варошани. Ја сам начисто шта се с тим хоће. Хоће се да се све одузме од сеоских општина и да варошанима. То је мишљење. Ја мислим да је овај пројект поднесен против Устава а у корист варошана. Ја мислим да ово треба оставити средним и окружним општинама да реше: требају ли им сеоски дућани; или су им они штетни. То је једини излаз из овога хаоса. Ми тиме са себе скидамо одговорност.

Димитрије Ђирковић — Ја мислим да ме је ружно разумео г. Станко Петровић. Ја сам казао да има и таквих случајева, а ви не можете јемчити да их нема.

Што се тиче примедбе г. Трифуна Милојевића.

Потпредседник — Ви сте тражили реч да се објасните са г. Станком Петровићем, и сад не можете да одговарате г. Милојевићу за то, што нисте одмах после њега тражили реч да се с њиме објасните.

Арса Дреновац — Нисам мислио да говорим о овом питању; али само хоћу да се овде оградим од мог поштованог друга Станка Петровића, који је јавно казао, да ја радим 15 година у овом питању и да сам у том заинтересован. Ја јестам, господо, 15 година народни посланик, био сам посланик под напредњацима и либералима а и данас под радикалима, али увек сам радио у интересу не мене личног већ народа, који ми је своје поверење поконио. Ја одбијам од себе и својих бирача да сам икада радио у своју корист, него сам увек радио у корист народа, и данас радим у његову корист. Могу са чистом савешћу и памећу да кажем, да сам радио савесно. Међу тим апелујем на све три партије нека кажу је сам ли што икада за себе тражио? Ја нисам никада ништа за себе тражио, нити ћу да тражим докле сам на овоме месту, јер хвала Богу немам потребе и одбијам од себе и својих бирача, да сам икада што за себе радио, него сам увек радио у интересу народа и земље.

Благоје Божић — Нисам се овде дигао да нападам варошане а браним сељаке, или да браним варошане, а нападам сељаке јер сам сељак, него сам се дигао да кажем оно, што је за цео народ зло, и од чега цео народ има штете. Што веле посланици из новоослобођених крајева, да од сеоских дућана нема штете по сељаке то се јако варају; нека завире у Шумадију па нека виде каква је данас младеж. Нама је сељацима познато, да се у механама стварају нерадници, а дућанима се шири раскош. Ја имам механу и знам да се ту стварају нерадници. Камо среће да нигде у селу нема механа и дућана. Не траже варошани да се укину дућани сеоски у њихну корист, него ми то треба да тражимо у нашу корист (Одобравање).

Што каже Станко да су на свима скупштинама били такви предлози то јесте. Од како сам ја посланик, то се питање једнако потрже, од тога су владе правиле капитал, и влада тргне предлог или га одбор одбаци само да се не ствара опозиција. Данашња влада треба то питање да реши. Она ужива поверење скупштинске већине и поверање народа. Овим се предлогом иде на то да се укине раскош.

Овде један господин каже: они су се научили, и не можете им то забранити. Кад би дошао у село где има дућана, видео би да женске носе по три мараме на грудима, а кад би то куповао отац или мати у вароши носиле би по једну мараму. Ја то говорим из искуства, и ако се то укине, неће бити више торбарења и да им носе деца пуне торбе брашна или жита кришом од куће. Ја оћу да га опоменем на једног дућанију у смедеревском округу, који је три вагона жита натоварио, које му је свет донео за ђињуве, за мињуше, за труле шајкаче кане, које он продаје за 6 гроша. Једни кажу: губи аренду општина тиме, што се неће допустити даље др-

жање дућана по селима. Па лепо, ја питам, да ли те општине смеђу да имају асне од оног механије и дућаније, који ваде аренду преваром наших жена и кћери? Нарочито у Шумадији нашој има сеоских дућана — нису сви, али је већина — у којима се не продаје со. Узмимо Брзан, у њему нема на продају соли, и сељаци због тога морају ићи у Баточину, међутим ђињува и мињуша може се наћи у Брзану. У Трнави у Саранову такође нема соли, која треба народу. Једино у Ланову можете наћи соли, а могло би се наћи и у Блазнави, а у другим дућанима има само онога што плени свет. Али за со дају се наполеони, и не доноси се на вересију. С тога ја опомињем г. г. посланике из ослобођених крајева, који у овој ствари, како примећувам имају противно мишљење нашем, да причувају, да не проигра мечка пред њиховом кућом, као и пред нашом, јер ће онда закукати и они, као и ми од ових дућана. Пошто је г. Ђока Анђелковић лепо разложио ову ствар, ја сам за извештај одборске мањине.

Богосав Поповић — Ја сматрам за дужност, да кажем неколико речи у корист сеоских дућана. Прво и прво да се запитам, зашто су сеоски дућани устаповљени? Да ли је било потребно или не? Кад помислим да је заста било потребе, и да су ти дућани устаповљени услед потреба сељака ја не могу бити противан њима и с тога, што да не би они ишли у варош, да купују потребне ствари за кућу, јер би морали да напусте рад. И кад је та потреба изискала усвајавање сеоских дућана, онда зашто ми то данас да укидамо, кад сваки сељак воли да то остане?

И ако ми укинемо сеоске дућане, онда губи не само сељак, него сваки дућанија и ако има хиљаду дућана по селима, сваки преко године донеће користи оним људима, који и незнају, шта је то варош, нарочито по брдима и врлетинама. Он дође у сеоски дућан, купи соли и иде кући да ради. А кад остави да иде у варош, онда се опет нађе људи у вароши с којима се он зацпе и теко потроши с њима више новаца, и у пропањава се. Опет кажем, зашто ми да уништавамо трговце по селима. Има човек дућан, па нека тргује и нека ради шта хоће, тиме се и трговина боље шири, а ми још оћемо да је скучимо. Даље овим пројектом, ја видим да ће да се сузи то право, за то је подигнута ова такса од шест стотина динара.

Даље овај пројект није попуњен, као што би требало. Није казано да сељак може продати сукно, платно, опанке и све производе земаљске, него је казано, да може да продаје конопац, гвозђе и тако где што, где што.

Сад да се запитам, има ли какве штете од сеоских дућана и у чему је има? Ево у чему ја налазим да су штетни. Штетни су у томе, што продају те ђињуве, ситнице, које нису потребне, као што су белило, руменило и т. д., које шкоде младајима. Те ствари треба уништити, или треба казати изриком, да се не смеју продавати по дућанима. Те ствари треба изређати, које су шкодљиве, а што мало пре каза један, да има сељака, који купе по 3 свилене мараме по дућанима, те им се тако жене бацају у луксуз, ја имам да му одговорим, нека купи и по 4, ако може што да га ми у томе ограничавамо. Дакле, ако се прими то, да се не сме продавати по сеоским дућанима оно, што је шкодљиво, тада ћу гласати за пројекат, иначе нећу.

Милија Миловановић — Молим вас, господо! Радикална партија, од како је постала, она је вазда исповедала начело равноправности. Радикална партија вазда је војевала, да се у нашој земљи не створи никакво бирократско, капиталистичко, или аристократско уређење, као што су удругим земљама створена. Закон један, који се подноси, да послужи народу као средство за његово материјално унапређење, тај закон треба донети да одговара цели којој је намењен. Питам вас, да ли се овим поднесеним пројектом закона одговара цели којој је он намењен. Какав је овај закон? Прво је питање, да ли је закон, који иде на то, да помогне земљи да се спасе ова од навале туђинске и да се сачува од поплава туђинских некорисних фабрика, те да створи своју самосталну радност.

Питам вас, да ли је овим законом то постигнуто? За цело није. Овај је закон састављен из неких 8 чланова. Овим законом је казано: „у сеоским дућанима продаје се челик, гвозђе и т. д. и најпосле, као што рече мој друг Станко Петровић, конопца да се обеси тај народ, који нас је овде послао? (Жагор).

Никад једна Скупштина не сме да донесе полутански закон, и ако има игде полутанског закона, овај је закон, који је запремио прво место, јер се њиме не иде на то, да се потпомогне домаћој производњи, него се иде на то, да се та производња концентрише у вароши, где би се сеоски сталез наморао ићи за најмању своју намирницу и дотерати под варошки ћерам, под ком би варошани могли да српским женама и девојкама гурају руке у недра тражећи да не пронесу што на продају без плаћене трошарине на ћерму? (Чује се: тако је, није тако).

Овим пројектом законским иде се на то, да се незасићена ала варошког неваљалства и раскоши засићава знојем и радом нашега сељака, који ће морати за своје намирнице по три до четири сата да иде до вароши и да савија врат пред варошким ћермом. Зар такав закон смете ви да примите, ви за које је народ српски ратовао са Турцима и који вас је довео на те кадифене фотеље. Српски народ могао је најмање да очекује од вас, од радикалне странке, да доноси један сенератан закон, закон, који нема смисла, од кога неће бити више користи него данас. Немојте мислити да ја идем на то да браним што је хрђаво, да браним оно што је штетно по нас, али вас питам, да ли можете ту штету сузбити, ако оставите да се у варошима тако исто кујне ствари продају. Шта се хоће овим законом? Ако се хтела права цел да постигне, онда је овде требало побројати артикле, који се не смеју продавати, а не оне, који се смеју, јер намирнице човечије оне су неенитане и сваким даном разноврсније. Овде није метуто ни где, шта ће да буде, кад у једном селу има какав занатлија где он може купити материјала за прераду. Овде није стављено, где један тишлер може купити стакло, и ја вас сад питам хоћете ли ви њега за то стакло да нагнате да иде у стаклару да купи, или мене да натерате да живим примитивним животом, и кад ми се стакло на прозору разбије, немајући га на месту набавити, наморате ме тиме да турим на прозор овчи бураг. Ово је пример, који само износим какве потребе могу да буду. Међутим као што сам казао, овај је закон једностран и важи за један сталез, а не за све, а ми ако збиља хоћемо да помогнемо производњи народној, треба једном да ставимо на пут страног производњи и онда да ставимо у закон, да у нашој земљи нема вароши; јер ко је тај ко може забранити да оно што смем продати у вароши несмем ја продати у селу. Ко је тај ко може то право да ми потре.

Казато је ту, да су то лични интереси. И јесу лични интереси! Зар нису лични интереси код оних, који су овај пројект поднели? То су лични интереси најниже врсте и овим пројектом законским оптерећен је само један сталез, којим се иде на то да се од српског сељака начини роб, и влашки кљакаш, а од Београда и других вароши влашки Букурешт.

Као год што сте се ви борили више од 20 година против полутанских закона, за бољитак економног нашег развића исто сам се тако и ја борио, не само на клуни посланичкој, него сам се и физички борио, колико сам могао, да моја околина добије оно, што није имала и збиља, који се је хтео да користи радом мојим, он је се и користио.

Зађимо по селима и загледајмо села, која имаду доброт домаћина, ви ће те видети да они имају и механе и дућане, међутим има села, где нема ни дућана ни механа и то цело село не вреди за кућу једног домаћина.

Питам ја вас сад, господо, дали ви хоћете цео тај сталез на једанпут да натерате да иде 6 сати у Јагодину или 4 сата у Крушевац, да јури преко брда, река и долина, да нампрује своје најмање потребе, јер му није остављено да може купити у своме селу све што му треба. Ви сте овим законом оставили да сеоски дућанија може да продаје у своме дућану, онанак, ситну гвозђарину и т. д. да и за то

плати општини 500 дин. аренде а колико ће бити још и држави порезе. Дакле питам вас, да ли овај закон може да остане, кад он не ограничава продају у дућану, него је казао уопштавају се сеоски дућани. (Чује се: није истина).

Молим вас, ја сам вас трпео кад сте ви говорили, трните сада и ви мене.

Дакле, да је тако казато то би било поштено, али овако казато увиђено је од праве ствари.

Немојте мислити, да сам ја за то, да сеоски дућани остану овакви какви су, али тражим, да се овај пројект законски одбије, а донесе други, којим би се побројале ствари, које не смеју да се продају. Ја мислим, да се овим законом треба да каже, не смеју се продавати: ђинђуве, свилене мараме, белило и руменло и све оно, што би могло као луксуз да служи и да штети једног домаћина, онда би ја овај закон који са свим укида сеоске дућане и да натерам сељака, да за литру гаса иде 5 сати далеко у варош и плаћа ћерам, то не смем дозволити и верујте, као што видим да је већина посланика расположена, да ово прими, ви ће те у скоро видети, да све ово што сте данас стварали морате сутра да обарате.

Каже се да се туже на сеоске дућаније с тога, што жене и девојке краду из куће и носе дућанијама за ситнице. Па лепо, господо, да је у том пројекту казано, да оне општине, које увиђају да су им сеоски дућани на штету, да ту и нема дућана и ја бих се потписао на њ'.

По овом пројекту законском створен је и један низ шпијуна; у њему се вели: ко поткаже сеоског дућанију да продаје недозвољене еспане, добиће половину награде. Ми смо се курталисили шпијуна, а ето сад овим законом хоћемо опет да оживимо оно, чему смо већ једном за врат стали. Зар је то закон?! — Ја држим да само због тог једнога члана, треба да се овај законски предлог одбаци.

Неки су су навели, па кажу: дућанија из мог села натоварио је три вагона жита, а ни један цак није метнуо на вагу. Ја могу тврдити не 3 него и 13 вагона и шта то значи? — То значи да домаћин, који је имао потребу за неке мале намирнице, он је дао малу количину жита, и ту је потребу намирио, а кад дође време и час да прода свој производ на квантум, он ће га и продати и платиће Богу божје а цару цареву, и то торбарење не само да није на штету, него је корисно. (Чује се тако је).

Мој поштовани пријатељ Арса Дреновац зна, да ја купујем храну на пијаци крушевачкој, и он ће потврдити да у вароши Крушевцу одбијају 3 киле на цак, и ако у цаку нема ни пуно кило даре, а код мене то не сме да буде. Ја нећу да говорим за све сељаке, но за поједина места, и позван сам да кажем оно што знам, и могу само то рећи зар хоћемо да идемо на руку оним местима, која својим поступком одбијају људе са својих пијаца. Било је доста примера да сељак прода храну и варошанин му даје крајцаре, и кад му сељак занште сребра он му одговара: па поље битанго, и ако поред тога, што му је дао крајцаре у сваком фишеку крајцара нема по један грош; у селу то не може да се деси, јер ко би тако што год покушао, он би га коцем, а и кмет и поп му стоје на руци. Ја вас питам, господо, да ли ви можете начинити изузетак за читав један сталез, који представља 90% целог нашег народа, питам вас да ли ви можете оставити тај сталез без намирница. Ако хоћете да се спасемо од невоље, онда поставите закон подједнак за све а не одузимати сељаку да може да набави своју намирницу без плаћене трошарине варошанима и да им својим знојем, муком и сиротињом зида куле и палате и даје могућност, да се још више одају луксузу и раскоши на терет заробљеног умртвеног сељака. Изузетка може бити једино за варош Београд, јер ту на. пр. по међународним односима и везаним уговорима, ако ли ми не би хтели њихове фабрикате да пуштамо у нашу земљу онда би они стали нама на пут да извозимо наше сировине. Према овоме што рекох ја држим да радикална странка не треба и не смо да прими овај закон.

Шта тражи од нас народ? — Он тражи од нас да се плате чиновничке смање и регулишу, да је брже, јевтиније и правије суђење да се пензије укину. Па шта смо учинили. Ми из године у годину повисавамо плату чиновницима. Кад тај предмет дође пред Скупштину, увек нам се говори: не могу се одузети нека задобивена права. Па лепо по коме закону можете ви отети мени моје право, и за цело она земља могла би се назвати варварском земљом, у којој се иде на то да се утру поједини људи а цео народ натера у службу тројарини и ђерму, као што је и при Арапини ударно намет на вилајет. Међутим ако ко не може да се сели у варош са својом кућом и шта ће онда да ради са оним еспапом, који му се буде затекао. Дакле такав један човек савршено се упропастиће. Ја бих разумео да се каже у закону шта ће се учинити са оним еспапом, који се буде затекао, ко ће да их плати а ко да их откупи? Тога у закону нема. И кад тога нема, ја слободно смем рећи, да то није никакав закон и да радикална странка не сме и не треба да га прими.

Мој поштовани пријатељ г. А. Вучковић из Свилајнца, врло је лепо објаснио, шта ће се учинити народном газдинству, ако се овај законски предлог усвоји. Он је врло лепо казао, хоћете ли ви за то, да се не би продало неколико динара марама, вунице, белила и руменила, да забраните народу што је од преке потребе и да натерате народ да милијонима динара наднице изгуби. Зар је то економска народна политика. Ја бих разумео тај пројект само тако, да је у њему побројано шта се не сме продавати, да је у њему казано: не смеју се продавати: марама, вунице, прстење, белило и. т. д. али смете ли ви забранити да се не може у сеоским дућанима продавати наше платно и да за мртваце не можете купити капу и свећу. Фактички по овоме пројекту закона не ће моћи сељак то купити, јер се њиме сеоски дућани укидају. Обмана је и не треба се варати, ја говорим истину и цела је и права стварина то, да се овим законом сеоски дућани укидају.

Ја нећу даље да говорим о овоме закону, јер да говорим и цела 24 сата не бих могао исцрпети све рђаве стране овог закона. Ја предлажем Народној Скупштини да овај предлог законски одбаца и да тражимо од г. министра привреде да поднесе законе, којима ће осигурати народу оно, што ради и којима ће вагнати онога да свој посао ради, да нам поднесе законе, којима ће се народна имаовина обезбедити од саможиваца и перадника, те да не пада наш сељак кајишарима у руке, јер кајишари нису криви, него су криви закони, који га зеленашима и капшарима, у руке дотерују.

Према свему овоме што рекох, ја предлажем Народној Скупштини да се овај полутански закон одбаца.

Вића Радовановић — Заиста ово је питање тешко, а то се види и из тога, што је заинтересовало посланике и „за“ и „против“. Међутим многи предговорници су плитко схватили ово питање о сеоским дућанима; они га схватају како интерес местни и околине захтева. Лепо је г. Ђ. Анђелковић навео и изнео мисли народно-економске, према којима треба оваку ствар посматрати. Ово питање о сеоским дућанима није лично, сеоско, ни појединих интереса околина, него је питање народно-економско.

Ја можда би у свом говору био дужи у том економском питању, да поштовани г. Ђ. Анђелковић није изнео све оне мисли, које треба онако правилно и схватити. И сваки онај, који се и најмање разуме у основима Народне Економије, не може друкчије ни да схвати, мањ ако хоће погрешно да схвати, како можда њиџинска економија препоручује слободну трговину и слободу рада у свему до крајности. Овде ваља при решавању овога питања имати на уму ово: шта се у сеоским дућанима продаје, да ли земаљски производи или страни производи или страни производи; даље треба имати на уму јесу ли само дућаније сеоске корисне по друштво, на чији рачун они живе? —

На првом месту ваља знати да су сеоски дућани и дућаније и у опште они, који раде са мануфактурним еспапом, само сенсали страних фабрика, који ће у многостру штетити нашој домаћој производњи. И што год је више ових посред-

ника—сенсала од главног стоваришта до потрошача, тим је сваки тај еспап све скупљи и тиме је све штетније за самога потрошача, јер треба знати да сваки од ових посредника ради са рачуном. Он има извештај провизион, оће извесну добит и све се то наплаћује од потрошача.

Поштовани посланик Станко Петровић каза да његови Алексинчани имају филијале по селима. Међутим ја све сеоске дућане и не рачунам друкче но као филијале из Београда Смедерска или других вароши. Дућанија на еспап који довуче у село наплаћује извештај проценат и тај проценат поскупи еспап.

Нека г. г. предговорници жале народ што ће ниш у варош и дангубити тиме, као би могли своје потребе на самом месту купити. Треба се ту мало задубити у ту ствар па ће се видети да та дангуба јефтиније кошта, него онај провизион што га сеоске дућаније на еспап узимљу. Кад сељак прода своје производе у вароши скупље но на месту и купи у вароши што јефтиније потребе, то је боље; а жалити народ за то—неумесно је. Шта раде сеоске дућаније? Они хоће један провизион на еспап а други провизион на ошоме што је од сељака купио да однесе у варош. Па кад је тако онда је корисније по сељака да оде сам у варош да прода своје производе и купи што му треба. Сем тога сељак док не оде у варош не зна ни цену појединим производима, те ће у селу можда врло јефтино продати. Кад оде у варош знаће цену својим производима и неће га варати нико.

Ово су у принципу изнети примери, који говоре противу сеоски дућана. У опште посредници су штетни кад их има много, премда су у мањој мери корисни и потребни. Дозвољити да се посредништво шири што више за то није позвана једна Скупштина, која гледа на будућност свога народа и на интерес не само садашњости него и будућности.

Пошто је поштовани посланик Јока Анђелковић навео разлоге, који треба да руководе Скупштину да овај пројект прими, као што је предлог од стране мањине одборске и пошто сам ја изнео ове неколико примера, ја ћу сад да одговорим на говоре неколиких предговорника, који противно овоме мишљењу тврде и говоре да су сеоски дућани корисни за народ и да их треба оставити овакве какви су данас.

На првом месту нека ме извини г. Вучковић, што ћу рећи да ме је изненадио својим говором, јер сам се ја надао да ћу чути од њега мисли новије економске науке, а не у оном правцу, да треба пусти слободу па ко хоће и како оће нек буде посредник, не следећи да ли је нагомилавање посредника корисно или не.

Ја сам читао више пута неке расправе г. Вучковића и свакад сам видео напредније мисли, док овде нисам готово видео ни једне мисли новије економије, до само мисли оне њиџинске економије, која дозвољава да ради ко што хоће и да се у бескрајност шири слобода рада.

Морам у неколико одговорити и мом поштованом другу, г. Јоксиму Павловићу. Он је имао неке мисли, неке принципе науке, и он је — нек ми опрости изразу — изопачио те мисли у корист дућанија, што би баш требале да иду противу њих (Чује се: тако је).

Он наводи пример и вели: „индустрија је победа разума над природом и где се она угњезди, не може се лако избити и искоренити“. Јесте тако, али треба знати и ово да су сеоске дућаније сенсали стране, а не наше индустрије, и ако се то укорени, онда је, као што он рече, тешко искоренити то зло, па баш из те бојазни не треба дозвољавати да тај западњачки квареж уђе и у саму срж народа.

Даље он каже: „села у близини вароши најсиромашнија су; села у близини вароши најраскошнија су“, па мисли да то иде у прилог селским дућанијама. На против ја велим да то не иде у корист сеоским дућанима, и ако не могу да се сложим с тим да су најпокуваренија села покрај вароши; има истина неке разлике између села покрај вароши и других, ал то иде против дућанија као што рекох.

Зашто су села покрај вароши раскошнија? За то што им је дућан близу, за то што су посредници западне мани-

фактуре близу и износе сваки кварез западњачки а измамљују од сељака последњу крајцару. Дакле за то су ова села расколниција, што су поплављена од западњачких фабрика.

Целъ ваша треба да буде да не дозволимо да се по селима шири ти многи позредници, јер ће онда и она села, која имају дуђане, личити на ова око вароши.

Дакле мој друг Јоксим изнео је онај разлог не за сеоске дуђане, јер он говори противу сеоских дуђана.

Мој поштовани друг Станко Петровић некако је површио причао о дуђанима, о правима која су добили дуђаније и да их не треба укинути, па најзад вели, не треба се замерити ни једнима ни другима. Господо! Законодавство не сме рачунати на замерке појединих сталежа. Законодавство ако је свесно свога рада, оно треба да прозре штетне последице не само са заданости него и за будућност, па ма се у земљи и бунила осећања појединих сталежа; законодавство не треба да стане на томе, што се поједини лични интереси сталежа или појединих околиња буне; оно треба нарочито у економским питањима кад се увери да је нека установа штетна, да је сачува да се не распростре, ма се побунили читави сталежи по вароши и селима, па ма и не остварили своју замисао, али бар треба у принципу останемо да смо противни свему ономе што неваља; Што неко рече, да министар неће моћи то да изврши. Па на нама је, дакле, да осудимо оно што неваља а да ли се може то укинути, то стоји до извршених органа у нас.

Поштовани поп Богосав нашао је узрок, зашто су дуђани сеоски отворени, па онда побуде, казав да је то корисно. Кад би он разумео најезду западњаштва на нашу земљу, и колико је имло улив западњаштво у нашем унутарњем развоју он не би казао да је потреба народна изазвала сеоске дуђане. И разуме се, тако је и у овој ствари диктирана њихова корист да се дуђани отворе по селима а не народна корист.

И неколико предговорника напоменули су да су ту везане општинске користи па и државне. Јесте — важне су али треба се запитати одкуда се те користи црпе? Општина има извесних прихода од дуђана а и држава тако исто има. Ја нећу да говорим о држанној користи, јер држава треба да гледа корист народну, па ма и прекратила извесне своје приходе. Али хоћу о општинским да изговорим неколико речи. Дуђаније плаћају општини али откуд? Ако му се узме што више аренде, он мора да се довија да удари виши преценат на оне крпе или да смањи цену онемо што од кола купује. Ову аренду већином плаћа сиромашан сталеж. Зашто? За то што богатији сталеж не продаје дуђанијама у селу а и не купује од њега ништа, већ иде на главну пијацу, где за своје производе добије добру цену, а есиаи купује по јевтинијој цени у трговини по варошима. Сиротима, дакле, даје своје производе испод цене а све што купује, купује по већој цени; ти експлоатори скидају са њихових леђа па дају и општини и држави, траже велики провизијон, те се на тај начин богате на њихов рачун. Хоћемо ли ми то да дозволимо и сме ли то да буде? Можемо ли то дозволити и да идемо дотле, док га не дотерамо у потчињеност ропску? Декле, нека господа, која бране општинске интересе, треба прво да бране сиротинске интересе па ће тиме одбранити и општинске интересе а не, бранећи привидно општинске интересе, да бране интересе дуђанија

Много је боље кад се сви општински издаци разрежу па да сваки сноси колико може и колико треба, него кад се удари на потрошаче, па плаћа који је слабији а јачи не осећа и не подноси.

Господа у прилог свога мишљења, да остану сеоски дуђани наводили су и варошке ђермове. То није никакав разлог, што је може бити ударен привремено један прирез или може бити ударено нешто што се не може остварити. Дакле, узимати се може нешто привремено а оставити ову болест, која се укорењује у народу, ја не могу да кажем, да ти људи имају разлога. Почнимо од онога, што је за целу масу народа

штетно, а лакше је после укинути друге штетне установе. Видите ли ви како су дуђани сеоски заузели мах; није их много, али опет су заузели мах и тешко их је ограничити. Дозволити им да се и даље распростиру биће још теже; док ђерам није заузео мах и није прирастао за срце народу, то се може још збацити

Што господа кажу да закони немају повратне силе и да по томе трошарина мора остати, ја кажем да закони немају повратне силе, али и законодавна Скупштина може закон да мења, како за сходно нађе. На то исто право позивају се и г. г. која говоре да се не могу ограничити сеоски дуђани, ча можда би се могао сложити са мишљењем да се каже да за добивена права не могу да се укину, али да се не могу ограничити то ни Уставу не постоји а не може ни са здравим разумом да се сложи, јер ја сам теби дао дуђан али нисам рекао, шта треба да продајеш. С тога сам ја за предлог одборске мањине, а ако у појединостима још треба нешто додати, као што на примедбу мој поштовани друг Милија рече да треба рећи шта се не сме продавати ми ћемо додати шта се сме продавати — то је ствар појединости а сад би био мишљења да примимо предлог у начелу онако, како га је одборска мањина примила.

Потпредседник — Г. Милија ви сте тражили реч. Изволте.

М. Миловановић — Јест, ради личног обавештења.

Вића је рекао, да сам ја говорио о општинским интересима, а Скупштина је чула да таква реч није изишла из мојих уста. Вића је дакле изопачио мој говор у томе погледу. У главном ја сам говорио против ових артикала и противу сеоских дуђана у којима се продаје, што не треба да се продаје. После је изопачио Вића мој говор па каже: сваком је лакше за појединости и ситнице ићи у варош него, да један за све уради. Ја сам рекао да је лакше једноме набавити за целу општину него ли....

Потпредседник — Ми смо то чули и то не треба да понављате. Ако имате што ради обавештења можете говорити а иначе не.

Вића Радовановић — Само ради објашњења неколико речи. Ја нисам хтео на сваку реч г. г. посланика да одговарам. Ја кад сам говорио о општинским интересима, ја сам у опште поменуо да су посланици о томе говорили па и Милија, те сам поменуо општинске интересе и ђерам. Ја Милија имам твоје речи забележене. Ђерам се односи на твој говор, а општински интереси на друге.

Максим Сретеновић — Између свију, господо, г. г. говорника, што су говорили ни један није од посланика из вароши, па и ја нисам мислио да тражим реч, али сам изазвао кад сам видео код неке господо, да и овом приликом као и много пута, кад Скупштина неке законе доноси и ако су поједини посланици убеђени потпуно, да је неки предлог племенит добар и користан, опет не могу да се уздрже, не могу да буду толико широкх груди, те да својим говором не наврате воду на своју воденицу, и за то сам принуђен да говорим неколико речи у корист овог предлога и ако поглавито незанимам се дуђанском радњом. Као што рекох посланици из вароши нису тражили реч, они су оставили ову ствар људима не заинтересованим да они кажу свој суд о овој ствари. Зато им ја од своје стране могу да честитам, што нису хтели да бране своје интересе као што им се од неки зацело интересованих пребацује. Г. министар нар. привреде, који спада у наше другове, јер је и он изабран од народа за нар. посланика њега и владу побудила је потреба, која је потекла из народа, да поднесу предлог Народној Скупштини. Било је доста покрета од двадесет година од разних посланика готово код свију Скупштина, те да се овоме злу на пут стане али као што се ни у другоме није водила брига о народу па није ни о овоме и крајњ је време да се ово уради.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)